

JÁKÓB LÁNYA

BALASSA ESZTER

„A nevem semmit nem jelent számotokra. Az emlékem por.”¹

Ezekkel a szavakkal kezdődik Anita Diamant Vörös sátor című könyve, melyben Jákób lányának, Dinának a történetét meséli el. Dina lesz a főszereplője ennek a cikknek is, és remélem, hogy meg tudom mutatni, hogy bár Diamant eme bevezető mondatai nagyon szépek, mégsem igazak.

Judit könyvét olvasva, Judit imája² és Dina megerőszkolásának említése³ keltette fel a figyelmemet, azért, mert egészen máshogy értelmezi a történetet, mint ahogyan az a Teremtés könyvében szerepel. Ezeket a különbségeket fogom megvizsgálni, azt a kérdést téve föl, hogy különböző korokban és körökben a sikhemi esemény melyik része és aspektusa volt az értelmezés tárgya. Nem foglalkozom a szöveg feminista exegézisével, csak megjegyzem, hogy az elmúlt években Dina hallgatása az, ami számos cikk témájává vált.⁴

Már maga az „eredeti” történet is, ami a Teremtés könyvének 34. fejezetében olvasható, számos kérdést és problémát vet fel. Mi történt Dinával megerőszkolása után? Mi volt Jákób szándéka azzal, hogy a lányáért cserébe azt kérte a sikhemiektől, hogy metélkedjenek körül?

Miért ölték meg a város összes férfiját? Mi volt a következménye ennek a bosszúnak? A fő kérdés pedig az, hogy mit tanulhatunk ebből a történetből?

A Genézis 34 homályos volta kapcsán egy magyar rabbit idéznék,⁵ aki azt mondta, a *Vajishlach* parasháról beszélve, hogy az a tény, hogy ez a történet sze-

¹ Diamant, A.: *The Red Tent*, Wyatt Book for St. Martin's Press, New York, 1997.

² Judit 9,1-14.

³ Judit 9,2.

⁴ Scholz, S.: *Rape Plots: A Feminist Cultural Study of Genesis 34*, New York, Lang, 2000, 19-44.
Blyth, C.: Terrible Silence, Eternal Silence: A Feminist Re-Reading of Dinah's Voicelessness in Genesis 34. In: *Biblical Interpretation: A Journal of Contemporary Approaches* 17, 2009, 483-506.

⁵ Darvas István: *Dina kiment...* <http://pilpul.net/komoly.shtml/www.pilpul.net/szomagyarazat.shtml?x=27092>

repele a Bibliában, bizonyíték arra, hogy a Tórárt Isten adta, mert egyetlen emberi szerkesztő sem akarna abban ilyen többértelmű történetet látni.

A Genézis 34, úgy látszik, önálló epizód a páttriárka elbeszélésekben, Jákób és József történetei között, és belső koherencia hiányára vall.

Először is, Istent az egész fejezetben nem említik. Mindenki saját szakállára cselekszik, a Dina megerőszakolásáért vett bosszú Simon és Lévi döntése, nem Isten parancsa. Egy egész város lakóinak kiirtása, úgy tűnik, némiképp vagy nagyon is eltúlzott reakció, mert csak egyetlen ember, Hámor fia volt az, aki megbecstelenítette Dinát. Vagy mégsem egyedül tette? A 27. versben azt olvassuk: megerőszakolták Dinát. Így talán mégis valamennyien rászolgáltak a halálra. De miért is? Az Exodusban⁶ és a Deuteronomiumban⁷ megtaláljuk a nemi erőszak büntetését, ám a törvények szerint csak a házasságban lévő nő tekinthető megerőszakoltnak, a szűz nem. A leányok esetében az elkövető apjának meg kell fizetnie a menyasszony-díjat, és az erőszaktevőnek feleségül kell őt vennie. (Deut. 22, 28-29) Sikkhem ezt akarja és ajánlja föl. A Tórában a leány meggyalázása nem főben járó bűn, vagyis a sikkhemiek megölése ellentmond a törvény betűinek. Mivel indokolható akkor e bosszú? Talán idegen voltukkal? Lehetőséges, de körülmetélés után ölték meg őket; és ez a következő probléma. A körülmetélést, mely az Istennel való szövetség jele,⁸ az ellenfél pozícióját gyengítő csalásként vetették be; Dina fivérei hazugságának részeként, akik azt állítják, ők hajlandók férjhez adni nővérüket Sikkhemhez. Minderről elmondhatjuk, hogy nem vet jó fényt Simonra és Lévíre, és ezúttal Jákób is csak annyit mond, hogy fél a környező népek bosszújától.⁹

Később azonban a Genézis 49 áldásában – vagy átkában? – elítéli fiait dühét. Nem kapunk egyértelmű útmutatást, hogy vajon azért-e, ami Sikkhemben történt, az itteni sorok általános értelme mégis erre utal:

„Simeon és Lévi testvérek,
erőszak eszközei a fegyvereik.
Közösségükbe ne menj, lelkem,
gyülekezetükkel ne egyesülj, dicsőségem!
Mert embert öltek haragjukban,
kedvtelésükben bikát bénítottak.
Átkozott haragjuk, mert erőszakos,
és dühöngésük, mert elkeseredett.

⁶ Ex 22,15-16.

⁷ Deut 22,28-29.

⁸ Gen 17,10.

⁹ Gen 34,30.

Szétosztom őket Jákóbban,
elszélesztem Izráelben.”¹⁰

Hogyan válhatott ezek után Lévi pappá? Judit könyve és Dina történetének más, újrafogalmazott elbeszélései segíthetnek megválaszolni a kérdést, és tisztázni a fölmerült problémákat.

Judit deuterokanonikus könyve az eseményeket más megvilágításba helyezi. A 9. fejezet elején a következőket olvassuk, idézem:

„Uram, atyámnak, Simeonnak Istene, akinek kardot adtál kezébe, hogy álljon bosszút az idegeneken, akik fölfedték egy szűznek az ágyékát, hogy bemocskolják, lemeztelenítették ágyékát, hogy szégyenbe hozzák, és meggyalázták méhét, hogy megalázzák. Mert azt mondtad: ilyen ne történjék meg, s mégis megtették. Ezért előljáróikat halálra adtad, ágyukat meg, amelyet lealacsonyított a hűtlenség, vérfürdővé teted. Megverted a szolgálkat uraikkal és az urakat szolgálkikkal együtt. Asszonyaikat zsákmányul adtad, lányaikat meg fogságba küldted. Minden vagyonukat szétosztottad kedves fiaid közt, akiket az érted való buzgalom emésztett, undorodtak vérük meggyalázásától, s téged hívtak segítségül.”¹¹

Következésképp, Isten az, aki fegyvert ad Simeon kezébe, hogy álljon bosszút. Judit könyvének szerzője így érti a Genézis 34,7 végét, azt hogy „nem szabad így cselekedni.” Ezek Isten szavai, nem szerkesztői kommentár vagy megjegyzés. Így a bosszú Isten parancsává és pozitív cselekménnyé válik.

Az újrafogalmazás középpontjában az áll, hogy az idegenek megrontották a szüzet, beszennyezték a vért, és ez elfogadhatatlan.

Amint látjuk, Judit könyvében a körülmétélést nem említik, bár néhány fejezettel később egy Achior nevű idegen elvégzi a rítust, azért hogy zsidóvá lehessen.¹²

Vessünk egy pillantást a történet egyéb újraformált változataira a II. Templom korának irodalmában, hogy lehetséges párhuzamokat találjunk Judit könyvének értelmezésével.

A következőkben – mellőzve a kronológiai sorrendet – föl idézem azokat a legfontosabb műveket, melyek közelebb visznek a témánk megértéséhez.

Josephus Flavius A zsidók története című munkájában,¹³ Judit könyvéhez

¹⁰ Gen 49,5-7.

¹¹ Judit 9,2-4.

¹² Judit 14,10.

¹³ Feldmann, L. H.: *Flavius Josephus, Translation and Commentary, Judean Antiquities 1-4*, vol 3,

hasonlóan, nem mond semmit a sikhemiek körülméletéséről, ami nem meglepő, hiszen igyekszik kihagyni minden olyan részt, ami görög és római olvasói szemében rossz fényben tüntetné föl a zsidókat.

Azt azonban megjegyzi, hogy törvénytelen dolog zsidónak nem-zsidóval házasodnia.¹⁴ Ugyanez a szemlélet jellemzi Pszeudo-Philón *Liber Antiquitatum Biblicarum* című művét is,¹⁵ ahol alig pár sor szól erről a történetről,¹⁶ a körülméletés említése nélkül.

Témánk szempontjából érdekesebb a Jubileumok Könyve¹⁷ és Lévi Testamenuma.¹⁸ Az előbbinek egyértelmű papi háttere van, így nem meglepő, hogy Lévi szerepét állítja középpontba. A történet a 30. fejezetben található, legfontosabb részeit idézem:

„És Simon és Lévi váratlanul Sikhembe mentek és ítéletet hajtottak végre Sikhem összes férfiján és megöltek minden férfit akit találtak és nem hagytak egyet sem életben, mindegyiket megkínózva végezték ki, mert megbecstelenítették Dinát, a húgukat. Onnantól kezdve soha többé ne történjen meg, hogy Izrael egy lányát meggyalázzák, mert ítélet hozatott a mennyben ellenük, hogy el kell pusztítaniuk kard által az összes sikhemi férfit, mert szégyent hoztak Izraelre. És az Úr átadta őket Jákob fiainak kezébe... És ha bárki Izraelben a lányát vagy lánytestvérét olyanhoz akarja adni, aki a pogányokhoz tartozik, annak meg kell halnia, kövezzék agyon, mert szégyent hoz Izraelre... Ne legyen házasságtörés és tisztátalanság Izraelben a föld nemzedékeinek napjaiban, mert Izrael szent az Úrnak és mindenkinek, aki beszennyezi, meg kell halnia. Így rendeltetett és íratott föl az égi táblákra Tégy róla tanúbizonytságot Izraelnek: nézd, hogy jártak a Sikhemiek és fiaik, hogy adattak át Jákob két fiának kezébe, akik kínzások között ölték meg őket és igaz tettként tudatott be ez nekik. És Lévi magja kiválasztatott a papságra, és hogy léviták legyenek, hogy az Úr előtt szolgáljanak, mint mi, folyamatosan, és Lévi és fiai áldottak mindörökre, mert buzgó volt és igazságosságot és ítéletet és bosszút hajtott végre mindazokon, akik felkeltek Izrael ellen.”¹⁹

Ebből kitűnik, hogy a kard által vett elégtételt a mennyben rendelték el, mert a sikhemiek Dina megrontásával szégyent hoztak Izraelre. Nem más, mint Isten

Leiden, Brill, 2000.

¹⁴ *Ant* 1.21.

¹⁵ Cazeaus, J., C. Perrot, P.-M Bogaert, *Pseudo-Philon, Les Antiquités Bibliques*. SC 229–230, Paris, 1976.

¹⁶ *LAB VIII*, 7.

¹⁷ VanderKam, J. C.: *The Book of Jubilees*. CSCO 510-511, Leuven, Peeters, 1989.

¹⁸ De Jonge, M. et al.: *The Testaments of the Twelve Patriarchs: A Critical Edition of the Greek Text*, Leiden, E. J. Brill, 1978.

¹⁹ Jub 30,4-19. (saját fordítás)

adta Simon és Lévi kezébe a fegyvert, akárcsak Judit könyvében. A másik föllelhető párhuzam az, hogy a körülmetélés itt sem szerepel. Vélhetően azért nem, mert a Jubileumok könyve szerint ez a rítus olyan fontos és szent aktus, hogy még az angyalok is körül vannak metélve.²⁰ Következésképpen, nem alkalmazható fegyverként senkivel szemben. Így tehát joggal merül föl a kérdés, hogy a sikhemiek körülmetélése és a rajtuk elkövetett bosszú szorosán összekapcsolódó, vagy egymástól független események-e. Az eddig felsorolt művekben – Judit könyvében, Josephus Flavius munkájában, Pseudo-Philón LAB című művében és a Jubileumok könyvében – úgy tűnik, hogy a bosszúállás körülmetélés nélkül is megtörténhet, annak nem feltétele.

A Jubileumok könyvében Lévi a buzgósága miatt lett kiválasztott, azért mert megbosszulta az Izrael ellen elkövetett bűnt.

Lévi Testamentumában Lévi beszámol a fiainak egy látomásáról, amelyben megnyíltak a mennyek kapui, és Isten angyala így szólt hozzá: „Lépj be és nézz körül!” A látomás vagy égi utazás során látta a szent templomot és a trónon ülő dicsőséges, felséges Istent. Az 5. fejezet szavaival: „És azt mondta nekem (Isten): Lévi, neked adtam a papság áldásait, míg el nem jövök, hogy Izrael közepén lakozzam. Ekkor egy angyal visszahozott a földre és adott nekem egy pajzsot és egy kardot és azt mondta nekem: Hajts végre bosszút Sikhemen Dina, a testvéred miatt és veled leszek, mert az Úr küldött engem. És akkor elpusztítottam Hámor fiait, mint ahogyan az meg van írva az égi táblákon.”²¹

Itt is szerepel az Isten által adott kard, csak éppen Lévi kapja és nem pedig Simon, mint Judit könyvében. Más írásokkal ellentétben itt megjelenik²² a körülmetélés, ráadásul ez a fontos hely két, egymásnak ellentmondó szövegváltozatban maradt ránk. Egy görög kéziratban a következő olvasható: „Ezután tanácskoztam apámmal és Ruben bátyámmal, hogy rábeszéljük Hámor fiait a körülmetélésre.” A másik ellentétes tartalmú: „Ezután tanácskoztam apámmal és Ruben bátyámmal, hogy *ne* beszéljük rá Hámor fiait a körülmetélésre.” James Kugel az utóbbit fogadja el, és ebben véli megtalálni a bizonyítékot arra, hogy a körülmetélés és a bosszú egymástól független cselekmények.²³ Lévi Testamentumának ezen soraiból a következőket tudjuk meg: Lévi nem akart Dináért cserébe körülmetélést ajánlani a sikhemieknek, mert meg akarta őket bosszulni. Talán azért sem ajánlotta, mert nem kívánta helytelenül, gonosz célokra

²⁰ Jub 15,27.

²¹ TLev 6,3.

²² Kugel, J.: The Story of Dinah in the Testament of Levi. In: *Harvard Theological Review* 85, 1992, 1-34.

²³ TLev 6, 6-8. (saját fordítás)

használni a szövetség jelét – noha a szöveg erre nem tér ki. Úgy tűnik, Jákób és a többi fia hajlottak arra, hogy Dinát feleségül adják Sikkhemhez, ami Kugel szerint a Tizenkét Pátriárka Testamentuma keresztény kiadásának vagy szerkesztésének az „eredménye” lehet. Jákób csupán amiatt gerjedt haragra, mert fiai akarata ellen cselekedtek. A szöveg szerint:

„És atyám hallotta ezeket a dolgokat és mérges volt és bánkódott amiatt, hogy megkapták a körülmetélést és utána ölettek meg, és az áldásában ezt felrótta nekünk. Mert vétkezünk, mert akarata ellenére cselekedtünk és beteg volt azon a napon.”²⁴

Ez a szöveg választ ad arra a kérdésre is, hogy „Miért ölték meg valamennyi sikkhemi férfit, ha csak egy gyalázta meg Dinát?” Mégpedig ekképpen:

„És láttam, hogy Isten halálos ítéletet hozott Sikkhemmel kapcsolatban, mert ugyanazt akarták tenni Sárával és Rebekával, amit hűgunkkal Dinával cselekedtek, de az Úr megvédte őket. És üldözték Ábrahámot, amikor idegen volt... és így tesznek minden idegennel, erővel elveszik feleségeiket, őket pedig száműzik. De az Úr haragja ellenük fordult emiatt.”²⁵

Tehát már egyéb bűnöket is elkövettek, amivel „kiérdemelték” a súlyos ítéletet, illetve a gyilkos bosszút.

Az esemény után Lévinek volt egy újabb látomása, melyben papi ornátusba öltözik,²⁶ miként azt a Jubileumok könyvében is tette. A két textusban Lévit harcos papként ábrázolják, és a Numeriben azt olvassuk, hogy Pinhász nevű fia ugyancsak hajlandó volt ölni Isten nevében és ott is egy zsidó és nem zsidó közötti szexuális aktus miatt, és ez igaz cselekedetként tudatik be neki. A történet a következő: „Éppen akkor jött egy izráeli ember, aki egy midjáni nőt hozott testvéreihez Mózes szemé láttára, meg Izráel egész közösségének a szemé láttára. Azok pedig sírtak a kijelentés sátrának a bejárata előtt. Amikor meglátta ezt Fineás, Áron főpap fiának, Eleázárnak a fia, kilépett a közösség közül, dárdát fogott a kezébe, bement az izráeli ember után a sátor belsejébe, és hason szúrta mindkettőjüket, az izráeli embert és azt a nőt is. Ezzel elhárult a csapás Izráel fiairól. Huszonnégyezer halottja lett a csapásnak. Azután így beszélt az ÚR Mózeshez: Fineás, Áron főpap fiának, Eleázárnak a fia elfordította haragomat Izráel fiairól, amikor felindulásomnak megfelelően bánt velük. Ezért nem semmisítem meg Izráel fiait felindulásomban. Mondd meg tehát: Íme, én békességem szövet-

²⁴ TLev 6, 8-10. (saját fordítás)

²⁵ TLev 8, 1-4, Jub 30,18.

²⁶ Num 25,6-14.

ségével ajándékozom meg. Övé és utódaié lesz a papság szövetsége örökre, mivel haragra indult Istenéért, és engesztelést végzett Izráel fiaiért.”²⁷

Rendelkezésünkre áll Simon Testamentuma is, de annak a szövege egyáltalán nem szól Dina megrontásáról. Ellenben magyarázattal szolgál arra, miért csak Lévi kapott „jutalmat” azért a gyilkosságért, amit együtt követtek el, és miért nem találjuk sem az ő, sem törzsének nevét Mózes áldásában a Deuteronomium végén.²⁸ Azt mondja fiainak: „Mert láttam Hénoch írásaiban, hogy fiaitok paráználkodni fognak és karddal fogják bántani Lévi fiait. De nem lesznek képesek ellenállni Lévinek, mert ő Isten háborúját fogja vívni és legyőz minden ellenséget. És kevesen lesznek és szét lesznek szórva Léviben és Judában és nem lesz hatalmuk, mint ahogyan azt atyánk is megmondta áldásában.”²⁹

Simon Testamentuma tehát úgy tárja elénk Jákób áldásának a végét, mint ami csak Simonra vonatkozik. Az későbbiekben megmutatom Jákób Simeont és Lévit érintő áldásának vagy átkának egy másik értelmezését is, de előbb még föl kell tennünk a kérdést, vajon miért éppen Simon kap különös hangsúlyt Judit könyvében.

Összegezve a II. Templom időszakában keletkezett szövegek tanulságait, elmondhatjuk, először is, hogy - miként Judit könyvében - ezek az írások a bosszú aktusával foglalkoznak, amit igazságosnak minősítenek, mert isteni parancsra történt, hiszen még a végrehajtás eszköze, a kard is az Úrtól származik. A fő indok a szégyenteljes vegyes házasság, mely kerülendő, mert beszennyezi a nép tisztaságát, és ha megtörténik, föltétlenül bosszúért kiált. Más részről némely szövegek – Judit könyve nem, – összekötik az eseményeket Lévi és fiainak a papi rendbe emelésével.

Ha a Genesis 34 *rabbinikus* értelmezéseit nézzük, akkor egy másfajta hozzáállással találkozunk. A Genesis Rabba a 80. fejezetében beszél erről. Először egy szép párhuzamot olvashatunk Dina történetével a 2 Királyok 14,9-ből: „Jóás, Izráel királya ezt a választ küldte Amacjának, Júda királyának: A libánoni bogáncskóró ezt az üzenetet küldte a libánoni cédrusfának: Add feleségül leányodat a fiamhoz! De arra szaladt egy libánoni vadállat, és eltaposta a bogáncskórót.”

Majd a midrás többször is felteszi a kérdést, hogy ki volt a felelős mindazért, ami Sikkhemben történt. A válasz mindig ugyanaz. Az a tény, hogy „Dina kiment”.³⁰ Rabbi Berekiah mondja rabbi Levi nevében: azzal hasonlíthatjuk ösz-

²⁷ Deut 33.

²⁸ TSim 5,4-6. (saját fordítás)

²⁹ GenR 80, 1.

³⁰ GenR 57, 4.

sze Dina történetét, mint amikor valaki egy darab húst tart a kezében és amint kinyújtja a kezét, egy madár azonnal lecsap és elrabolja a húst.³¹

Ebből a párhuzamból és annak ismételtetéséből, hogy „Dina kiment”, azt látjuk, hogy a rabbinikus irodalom Dinát bűnösnek és felelősnek tekinti a saját megerőszakolásáért. Másrészről viszont a rabbikat érdekelte Dina további élete. Különböző történetek szólnak erről, a Genesis Rabbában³² is legalább két „férjelölt”-ről olvasunk. Az első a bátyja Simon, aki megesküdtött, hogy feleségül veszi őt. Ez a megoldás a Genesis 46, 10 értelmezéséből következik, ahol az áll, Simonnak volt egy Saul nevű fia egy kánaánita nőtől; és mivel Dinát egy kánaáni erőszakolta meg, így csak ő lehet az a nő.

A másik férj, Pseudo-Philón,³³ a Jób testamentuma³⁴ és a Baba Bathra traktátus³⁵ szerint Jób volt. Ha Jób egyáltalán élt, akkor Dina korában, mondja a Talmud.

De a legérdekesebb történetet Dina későbbi életével kapcsolatban a Pseudo-Jonatan targumban találjuk, mely azt mondja, hogy József felesége, Aszenet Dina lánya volt, aki Sikkhemtól fogant.³⁶ A József és Aszenet novella³⁷ is megpróbál Aszenetből zsidót „faragni”, de ott Aszenet betér a zsidóságba, míg itt ez felesleges, hiszen József rokona. Míg a Genesis 34-ben Dinát egy idegen becstelenti meg és családja visszautasítja a vegyes házasságot, addig itt Dina lesz az, aki megoldja azt a problémát, hogy hogyan lehetséges az, hogy Jákób egyik fia, ráadásul a kedvence, József, egy idegen nőt vesz feleségül.

A Tizenkét páttriárka testamentumának jelenlegi *keresztény* formája vagy redakciója miatt, úgy gondolom, érdemes megnézni Dina történetének néhány patrisztikus kommentárját is. Ahogyan azt feltételezzük, a keresztény szerzőket nem érdekli Lévi szerepe, tehát a lévita papság eredete. Sokkal több figyelmet szentelnek Dina szüzességének kérdésére és arra, hogy miért veszítette azt el.

De mielőtt Dináról beszélnék, Tertullianust idézem, aki az *Adversus Judaeos* című művében Jákób áldását így értelmezi:

³¹ TJob 1, 5-6.

³² *Targum Pseudo-Jonathan*: Genesis 41.

³³ Tertullian, *Adversus Judaeos*. Ante-Nicean Fathers, Vol III, X. 1317-1321. (saját fordítás)

³⁴ Jerome, *Letters and select works*. NPNF2-06, Letter LXXIX to Salvina, 10.

³⁵ Bernard of Clairvaux: *On the steps of humility and pride. Selected writings*, Paulist Press, New Jersey, 1987, X. 29-30.

³⁶ *Targum Pseudo-Jonathan*: Genesis 41.

³⁷ Burchard, C. „Joseph and Aseneth. A New Translation and Introduction.” In: J. H. Charlesworth, ed.: *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 2. Garden City, NY, 1985, 177-247. Magyarul: Bolyki János (ford.) *József és Aszenet*, Koinónia, Kolozsvár, 2005.

„Ő (vagyis Krisztus) ismét a bika, mint ahogyan máshol is a szentírásban. Amikor Jákób elmondta áldását Simonról és Léviről, akkor a farizeusokról és írástudókról prófétált, mert az utóbbiak tőlük származnak. Tehát áldását spirituálisan így értelmezhetjük:

„Közösségükbe ne menj, lelkem, gyülekezetükkel ne egyesülj, dicsőségem! Mert embert öltek haragjukban” - ez a prófétákat jelenti - „kedvtelenségben bikát bénítottak”, azaz Krisztust, akit a próféták lemészárlása után megöltek és azzal tépték vadságukat, hogy inait szögekkel szúrták át.”³⁸

Jeromos is beszél Dináról, de előbb lássuk, hogyan allegorizálja Juditot a 79., Salvinához címzett levelében:

„Vannak olyan özvegyek, akik példaként szolgálhatnak számotokra. Judit a héber történetből ismert, Anna, Fanuél lánya pedig az evangéliumból. Mindketten éjjel-nappal a templomban éltek és megőrizték szüzességüket ima és böjt által. Az első az Egyház példája, mely levágja a gonosz fejét.”³⁹

Az Eustochiumhoz írt levelében Jeromos Dina megerőszkolását az Énekek Éneke bizonyos verseivel kombinálja: „Ne menjetek el otthonról és ne látogassátok meg az idegenek lányait, noha a pátriárkák a testvéreitek és Izrael az atyátok. Dina kiment és elcsábították. Ne keressétek a vőlegényt (vagyis Krisztust) az utcákon, ne járjátok a város tereit. Mert mondhatjátok: „Fölkelek azért, és bejárom a várost, az utcákat és a tereket; megkeresem, akit lelkemből szeretek” és kérdezhetitek az őrzőktől: „Nem láttátok, akit lelkemből szeretek?”, senki sem fog válaszra méltatni titeket. A Vőlegényt nem lehet az utcákon megtalálni: „szoros az a kapu, és keskeny az az út, amely az életre visz.” (Mt, 17.4)⁴⁰

Jeromos értelmezése és üzenete tehát majdnem ugyanaz, mint amit a rabbinikus forrásokban láttunk, minden amiatt történt, hogy Dina kiment.

Később, a középkorban ez az értelmezés virágzott, főképp az apácák viselkedésével kapcsolatos írásokban, ahol Dina története szentírási hivatkozást nyújtott arra, hogy miért tartják őket kolostorokba zárva, néha oly módon, hogy még az utcára nyíló ablakuk sincsen. A legfontosabb ilyen szöveg Clairvauxi Bernát *De gradibus humilitatae et superbiae* című írása, melyben Dinát Évával hasonlítja össze, mindketten kísértésbe estek és kíváncsiságuk tragédiához vezetett.

³⁸ Tertullian, *Adversus Judaeos*. Ante-Nicean Fathers, Vol III, X. 1317-1321. (saját fordítás)

³⁹ Jerome, *Letters and select works*. NPNF2-06, Letter LXXIX to Salvina, 10.

⁴⁰ Uo. Letter XXIII to Eustochium, 25.

Éva ránézett a Tudás fájára, Dina kiment, hogy megnézzze a városban táncoló lányokat. Ez az a mód, ahogyan a gonosz kísért, a látás által.⁴¹

De ki ez a gonosz? A kígyó az Édenkertben és Sikkem Dina történetében. Tudjuk, hogy Sikkem a hivvita Hamor fia volt. De később, a Genesis 48, 22-ben azt olvassuk róla, hogy amorita. Akkor miért nevezik hivvitának? Azért, mert az arámi „hivaa/hivja” szó kígyót jelent és Sikkem kígyó módjára, ravaszul viselkedett Dinával. Ez az a pont, ahol a középkorban a keresztény írások és a luriánus kabbala találkoznak, Dina történetéből kiindulva.

KONKLÚZIÓ VISSZATÉRVE A VÖRÖS SÁTORBA:

Dina neve jelent valamit számunkra és sokkal többet jelentett a II. Templom korában élő zsidónak. Akkor is, ha nevét nem említik, ő volt a szűz, akit idegenek gyaláztak meg, Izrael és a Templom szimbóluma, mint Judit könyvében. Alakja a vegyes házasság elleni hivatkozási alap volt, és az idegenek elleni Isten által sugalmazott harag oka. Az ő története a háttér és kezdete Lévi és fiai papságának is. Bár idővel szerepe megváltozott, Dina emléke sosem volt por.

⁴¹ Bernard of Clairvaux: On the steps of humility and pride. Selected writings, Paulist Press, New Jersey, 1987, X. 29-30.